

Paşa Səfərov

vəkil

**ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ FƏALİYYƏTİ SUBYEKTİNİN
HƏRƏKƏTİNDƏN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARI
POZULMUŞ ŞƏXSİN ŞİKAYƏT ETMƏK HÜQUQU**

Baxmayaraq ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti (bundan sonra sadəcə - ƏAF) haqqında qanunvericilik insan hüquq və azadlıqlarının təminatını nəzərdə tutur, elə hallar olur ki, insan hüquq və azadlıqlarının hörmət prinsipinə əsaslanan ƏAF-ın subyektini həyata keçirdiyi əməliyyat-axtarış tədbiri (bundan sonra sadəcə - ƏAT) zamanı istər Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş əsas, istərsə də digər normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş əlavə insan hüquq və azadlıqlarını pozmuş olur.

Təbii ki, belə halda pozuntuya məruz qalmış şəxsin şikayət etmək hüququ meydana gəlir ki, bunu da "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Qanun (bundan sonra sadəcə - Qanun) açıq şəkildə diqqətə çatdırır. Belə ki, Qanunun 4-cü maddəsinin 4-cü hissəsinə əsasən, ƏAF subyektinin hərəkəti nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulmuş hər bir şəxs həmin ƏAF-ın subyektinin tabe olduğu yuxarı orqanının rəhbərinə, prokurora və ya məhkəməyə şikayət etmək hüququna malikdir (5).

Normadan göründüyü kimi şəxsin bu hüququndan istifadə etməsi üçün birinci növbədə mütləq onun hüquq və azadlıqları pozulmuş olmalıdır. Hüquq və azadlıqların pozuntusu dedikdə, qanunla şəxsin (qanunla nəzərdə tutulmuş qaydalar istisna olmaqla, maneəsiz) istifadə etmə imkanına malik olduğu imkandan lazımınca və yaxud ümumiyyətlə, istifadə edə bilməməsi başa düşülür. Məhz ƏAF-a gəlincə, burada insan hüquq və azadlıqlarının pozuntusuna həm Konstitusiyada (eyni zamanda digər normativ hüquqi aktlarda) nəzərdə tutulmuş imkanların məhdudlaşdırılması, həm də Qanunda nəzərdə tutulmuş hallara (məsələn, şəxsin hüquq və azadlıqlarının əsassız olaraq müvvəqəti məhdudlaşdırılması və s.) əməl edilməməsi kimi anlaşılır.

İkinci növbədə şəxsin şikayət etmək hüququndan istifadə etməsi üçün üzləşdiyi pozuntu sırf ƏAF subyektinin hərəkəti nəticəsində olmalıdır. Əgər normaya diqqət yetirsək görürük ki, burada həm konkret olaraq ƏAF subyektini, həm də konkret olaraq ƏAF subyektinin hərəkəti nəzərdə tutulub. ƏAF subyektindən başqa ƏAF iştirakçısı olan digər şəxslər (məsələn, ƏAF subyektlərinin müvəkkili olmuş şəxslər və s.) tərəfindən belə bir pozuntunun törədilməsi şəxsin şikayət etmək hüququnu yaratmaması anlamına gəlmir. Məlumat üçün bildirək ki, Qanunun 5-ci maddəsinin 1-ci hissəsində ƏAF subyektlərinin dairəsində həbs yerinin və cəzaçəkmə müəssisəsinin rəhbərliyi nəzərdə tutulmamışdır. Lakin təhqiqat orqanlarının və şəxslərinin dairəsini müəyyənləşdirən CPM-in 214.2.2-ci maddəsinə əsasən, rəhbərlik etdikləri hərbi hissələrin, hərbi idarələrin (müvafiq icra hakimiyyəti orqanına aid hərbi hissələr və hərbi idarələr istisna olmaqla), cəzaçəkmə müəssisələrinin, həbs yerlərinin, dəniz gəmilərinin yerləşdiyi ərazidə (ərazi üzrə) törədilmiş cinayətlərə dair cinayət işləri üzrə - müvafiq olaraq təhqiqatçı səlahiyyətlərini həyata keçirən hərbi hissə komandirləri, hərbi idarə rəisləri, cəzaçəkmə müəssisələrinin və ya həbs yerlərinin rəisləri, dəniz gəmilərinin kapitanları və digər müvəkkil edilmiş şəxslər təhqiqat orqanlarının şəxsləri hesab olunur (2). Nəzərə alsaq ki, ƏAF subyektini funksiyalarını cinayət prosesual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş təhqiqat orqanları həyata keçirirlər, o zaman həbs yerinin və cəzaçəkmə müəssisəsinin rəhbərliyi (rəisi) ƏAF subyektini hesab olunur. Həmçinin Qanunun 14-2-ci maddəsinin

məzmunundan da aydın olur ki, həbs yerlərində və cəzaçəkmə müəssisələrində əməliyyat-axtarış fəaliyyətini müvafiq olaraq həbs yerlərinin və cəzaçəkmə müəssisələrinin müdiriyyəti həyata keçirir (5).

ƏAF subyektinə gəlincə, bu barədə Qanunun 5-ci maddəsinin 1-ci hissəsində subyektin dairəsi müəyyən edilmişdir. Normaya görə, ƏAF-ı Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş təhqiqat orqanları, korrupsiya ilə bağlı cinayətlər üzrə isə korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış prokurorluq orqanı həyata keçirir (5).

CPM-in 214.2-ci maddəsinin məzmununa görə, cinayət işləri üzrə təhqiqatı təhqiqat orqanları (daxili işlər, milli təhlükəsizlik, sərhəd xidməti, fəvqəladə hallar, vergi və gömrük, müdafiə orqanlarının təhqiqatçıları) və şəxslər aparırlar (2).

“Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında” Qanunun 4.2-ci maddəsinə əsasən, korrupsiyanın qarşısının alınması sahəsində ixtisaslaşmış orqan funksiyalarını Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyası həyata keçirir. Sözügedən Qanunun 4.3-cü maddəsinə əsasən, komissiyanın tərkibi icra, qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyəti orqanları tərəfindən təyin edilən üzvlərdən ibarətdir. Komissiyanın səlahiyyətləri qanunla təsdiq edilən Əsasnamə ilə müəyyən olunur (7).

ƏAF subyektinin ƏAT ilə bağlı hansı həcmdə vəzifə öhdəliyi daşımalarının müəyyən edilməsi şəxsin şikayət etmək hüququnu həyata keçirməsi üçün olduqca zəruridir.

Qanunun 5-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə görə, ƏAT-ın ƏAF-ın hansı subyekti tərəfindən və hansı həcmdə tətbiqinin mümkünlüyünü Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müəyyən edir. “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunun tətbiq edilməsi haqqında” AR Prezidentinin 11.11.1999-cu il tarixli Fərmanının 2-ci bəndinə görə, Qanununun 5-ci maddəsinin II hissəsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının prezidenti həyata keçirir.

Ümumiyyətlə, Qanunun 5-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin müəyyən etdiyi ƏAF subyektlərinin dairəsi məsələsinə bir daha toxunaraq sözügedən normaya digər şəxslərində daxil edilərək normanın aşağıdakı şəkildə dəyişdirilməsi təklifini irəli sürürük:

“I. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş təhqiqat orqanları (şəxsləri), korrupsiya ilə bağlı cinayətlər üzrə isə korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış prokurorluq orqanı (şəxsləri) və onların müvəkkil etdiyi şəxslər həyata keçirir.”

Normada nəzərdə tutulan ƏAF subyektinin hərəkəti anlamına gəlincə, Qanun onun hərəkətsizliyini nəzərdə tutmur ki, bu hal da əslində anlaşılan deyil və unutmaq lazım deyil ki, hüquq və azadlıqların pozulması tək cəmiyyətə deyil, eyni zamanda hərəkətsizliklə də baş verə bilər. Belə olan halda Qanunun 4-cü maddəsinin 4-cü hissəsində nəzərdə tutulan “hərəkəti” sözündən sonra (“hərəkətsizliyi”) sözünün əlavə edilməsi, hesab edirik ki, məqsədamüvafiq bir hərəkət sayılmalıdır. CPM-in 449.1.3-cü maddəsinə əsasən, təqsirləndirilən (şübhəli) şəxs və onun müdafiəçisi, zərərçəkmiş şəxs və onun qanuni nümayəndəsi, qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər (“digər şəxslər”lə bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinin 5 avqust 2009-cu il tarixli Qərarına baxmaq tövsiyə olunur) əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən şəxsin prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından şikayət verilə bilər (2). Göründüyü kimi məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxs tərəfindən yalnız ƏAF subyektinin hərəkətindən şikayət edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Lakin unutmaq lazım deyil ki, burada söhbət məhkəmə nəzarətindən gedir ki, burada konkret olaraq cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual hərəkətlərinin və ya qərarlarının qanuniliyinə dair məsələlərə baxılır. Yəni, hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxsin məhkəməyə müraciət hüququ heç də məhkəmə nəzarəti qaydasında məhkəməyə müraciət etmək anlamı daşımır. Belə ki, məhkəmə nəzarəti qaydasında müraciət hüququ şəxsin seçim hüququdur və Qanunun 4-cü maddəsinin 4-cü hissəsində nəzərdə tutulan “məhkəmə” sözü tək məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməni deyil, ümumi anlamda məhkəməni nəzərdə tutur ki, bu da şəxsin məhz hərəkətsizliklə də bağlı şikayət vermək hüququndan istifadə etməyi məhdudlaşdırmır.

Bundan başqa İPM-in 2.2.2-ci maddəsinə görə, inzibati məhkəmə icraatı qaydasında inzibati orqanın üzərinə inzibati aktın qəbul edilməsi ilə bağlı müvafiq öhdəliyin qoyulmasına dair iddialara və ya inzibati orqanın hərəkətsizliyindən müdafiəyə dair iddialara (məcburetmə haqqında iddia) baxılır. Nəzərə alsaq ki, ƏAF-ı təhqiqat orqanları və prokurorluq orqanları həyata keçirir və hər iki orqanların tabe olduğu qurum Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 28 avqust tarixli 136 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "İnzibati orqanların Təsnifatı"na görə inzibati orqan hesab olunurlar, o zaman İPM həmin şəxslərin hərəkətsizliyindən inzibati icraat qaydasında məhkəməyə müraciət etməyə imkan verir.

Beləliklə, şəxsin ƏAF subyekti tərəfindən hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı aşağıdakı ünvanlara şikayət etmək hüququ vardır:

- 1) ƏAF subyektinin tabe olduğu yuxarı orqanın rəhbərinə;
- 2) prokurora;
- 3) məhkəməyə.

Nəzərə alınmalıdır ki, şəxs bu ünvanlardan istənilən birinə şikayətlə müraciət edə bilər, yaxud eyni zamanda iki və ya üç ünvan da şikayət edə bilər. Birinci və ikinci ünvanla şikayət etmə, üçüncü ünvanla şikayət etmək hüququnu məhdudlaşdırmır. Həmçinin, birinci və ikinci ünvandan şikayətlə bağlı qəbul olunmuş qərarın mövcudluğu üçüncü ünvanla müraciətə hər hansı bir təsir göstərmir, əksinə həmin qərarın mövcudluğu şəxsə həmin qərarı məhkəmə qaydasında mübahisələndirməyə hüquq vermiş olur. Lakin üçüncü ünvandan şikayət əsasında qəbul olunmuş qərar, birinci və ikinci ünvanlara edilmiş şikayətlərə baxılmasının nəticəsi olaraq qəbul ediləcək qərara təsirsiz ötürür.

ƏAF subyektinin tabe olduğu yuxarı orqanın rəhbəri dedikdə, subyektin vəzifə bölgüsü nəticəsində tabe olduğu yuxarı vəzifəli şəxs başa düşülür. Məsələn, şəxs Binəqədi Rayon Polis İdarəsinin 5 saylı Polis Bölməsinin əməliyyat müvəkkilinin hərəkətindən Binəqədi Rayon Polis İdarəsinin rəisinə şikayət edə bilər. Bu cür şikayətlər adətən ƏAF subyekti barəsində intizam icraatının açılması və onun intizam məsuliyyətinə cəlb olunması xarakteri daşıyan, yaxud mövcud pozuntunun ictimai təhlükəliliyini və ağırlıq dərəcəsini nəzərə almaqla onun barəsində cinayət, yaxud inzibati icraatın başlanması və məsuliyyətə cəlb olunması xarakteri daşıyır.

Qeyd edək ki, ƏAF subyektinin hərəkətləri nəticəsində şəxsin hüquq və azadlıqlarının pozulmasına görə tək müvafiq ƏAF subyekti deyil, eyni zamanda ƏAF subyektinin rəhbərliyi də fərdi məsuliyyət daşıyır. Bu göstərici ƏAF qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Qanunun 19-cu maddəsinə görə, ƏAF subyektlərinin rəhbərləri ƏAT-ın təşkili və həyata keçirilməsi zamanı qanunçuluğa əməl olunmasına nəzarət edirlər və buna görə fərdi məsuliyyət daşıyırlar.

Prokuror dedikdə, burada ƏAF-a prokuror nəzarətini həyata keçirən prokuror nəzərdə tutulur. Belə ki, Qanunun 20-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə əsasən, ƏAF-ın subyektləri tərəfindən qanunların icrasına nəzarəti Azərbaycan Respublikasının baş prokuroru və onun tərəfindən müvəkkil edilmiş prokurorlar həyata keçirirlər (5, 8). Korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış prokurorluq orqanının əməliyyat-axtarış fəaliyyətini yerinə yetirməsi zamanı qanunların icrasına nəzarəti Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru həyata keçirir. Məsələn, Binəqədi Rayon Polis İdarəsinin 5 saylı Polis Bölməsinin əməliyyat müvəkkilinin hərəkətindən Binəqədi Rayon Prokurorluğunun prokuroruna şikayət edə bilər.

Qanun həmçinin prokurora edilən şikayətin araşdırılması zamanı prokuror tərəfindən görülən bəzi hərəkətlərin keçirilməsinin zəruriliyini də nəzərdə tutur. Məsələn, Qanunun 20-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə görə, ƏAT-ın həyata keçirilməsi zamanı qanun pozuntularına yol verilməsi barədə materiallar, məlumatlar və ya vətəndaşların yazılı ərizələri daxil olduqda, habelə ƏAT-ın həyata keçirilməsinə dair müəyyən olunmuş qaydalar və qəbul olunmuş qərarların qanuniliyi yoxlanıldıqda, prokurorların sorğuları əsasında ƏAF subyektlərinin rəhbərləri ƏAT-ın həyata keçirilməsi üçün səbəb və əsaslara dair sənədləri təqdim etməlidirlər (5).

Prokurora edilmiş şikayət əsasında ƏAF subyekti barəsində Qanunun 4-cü maddəsinin 5-ci hissəsinə əsasən xidməti yoxlama aparılmalı və yoxlama nəticəsində müvafiq, o cümlədən cinayət və inzibati məsuliyyətə cəlb olunması barədə qərar qəbul edə bilər. Beləliklə, hüquq və azadlıqları

pozulmuş şəxsin şikayəti (yazılı ərizəsi) prokurora daxil olduqdan sonra prokuror Qanunun 4-cü maddəsinə uyğun olaraq xidməti yoxlama aparmalı və müvafiq sorğular əsasında ƏAF subyektlərinin rəhbərlərindən ƏAT-ın həyata keçirilməsi üçün səbəb və əsaslara dair sənədləri təqdim etməlidirlər (5).

Məhkəməyə şikayət etmək hüququndan istifadə edilməsi məhkəməyə müraciət tələbinin növündən asılıdır. Belə ki, ƏAF subyektlərinin hərəkəti nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxs məhkəməyə aşağıdakı tələblərlə bağlı müraciət edə bilər:

1) ƏAT barəsində məlumat almaq tələbi (mülki məhkəmə və inzibati icraat), (Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsi Plenumunun 10 fevral 2009-cu il tarixli, 2 sayılı Qərarının 7-ci bəndinə göstərilmişdir ki, "...əməliyyat-axtarış fəaliyyətlərini həyata keçirən vəzifəli şəxslərin və ya orqanların cinayət prosesi çərçivəsində şikayət edilə bilməyən qərarlarından və hərəkətlərindən verilən şikayətlərə, eləcə də əməliyyat-axtarış fəaliyyətlərinin gedişində toplanmış məlumatlar barədə informasiyalarla tanışlığa icazə verməkdən imtina ilə əlaqədar şikayətlərə Mülki Prosessual Məcəllənin 25-ci Fəslində (sözügedən Fəsil 15 sentyabr 2015-ci ildə ləğv edilmiş və həmin tarixdə qüvvəyə minmiş "İnzibati məhkəmə icraatı Məcəlləsi" ilə əvəz olunmuşdur – müəllif) müəyyən edilən qaydada baxıla bilər);

2) ƏAF subyektlərinin hərəkətinin qanunsuzluğu barədə (məhkəmə nəzarəti icraatı);

3) ƏAF subyektlərinin qanunsuz hərəkəti nəticəsində şəxsə vurulmuş maddi və mənəvi ziyan tələbi (mülki məhkəmə icraatı);

4) ƏAF subyektlərinin hərəkətsizliyi (bəzi hallarda hərəkəti) barədə tələb (inzibati icraat);

5) ƏAF subyektlərinin hərəkəti nəticəsində yaranmış maneənin aradan qaldırılması (mülki məhkəmə və məhkəmə nəzarəti icraatı);

6) Pozulmuş hüquq və azadlıqların bərpa edilməsi ilə bağlı tələb (konstitusiya icraatı).

Apardığımız araşdırma nəticəsində müəyyən etdik ki, məhkəməyə müraciət hüququ digər orqanlara nisbətə ƏAF subyektlərinin hərəkəti nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxslərin daha çox üstünlük verdikləri hüquqdur. Bu hal təcrübədə açıq-aşkar özünü büruzə verməkdədir. Qanun hətta məhkəməyə müraciət hüququndan istifadə edən şəxsin şikayəti üzrə qərar qəbul edilməsinin nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu nəzərə alaraq belə iş üzrə mütləq şəkildə məhkəmə baxışının keçirilməsini tələb edir. Belə ki, Qanunun 4-cü maddəsinin 5-ci hissəsinə görə, belə şikayətin mahiyyəti üzrə qərar qəbul etmək üçün Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada müvafiq olaraq xidməti yoxlama və ya məhkəmə baxışı aparılmalıdır. Onun hərtərəfliyi və dolğunluğunu təmin etmək məqsədi ilə ƏAF-ın subyekt məhkəmənin qərarına əsasən dövlət sirrini və xidməti sirrini yayılması və ƏAF-ın keçirilməsinə gizli surətdə yardım göstərən şəxslər haqqında məlumatlar istisna olmaqla, əməliyyat-qeydiyyat işinin məzmunu ilə şikayətçini tanış etməyə borcludur.

Bundan başqa "Təhqiqat, ibtidai istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində fiziki şəxslərə vurulmuş ziyanın ödənilməsi haqqında" Qanunda da ƏAT nəticəsində ƏAF subyektlərinin səhvi və ya sui-istifadəsi nəticəsində şəxsə vurulmuş ziyanın ödənilməsi barədə müddəa nəzərdə tutulmuşdur. CPM-in 63-cü maddəsinə görə, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın (o cümlədən təhqiqat orqanının) səhvi və ya sui-istifadəsi nəticəsində vurulmuş ziyanın cinayət təqibi üzrə icraat qurtardıqdan sonra ödənilməsi qaydaları mülki mühakimə icraatı qaydasında «Təhqiqat, ibtidai istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində fiziki şəxslərə vurulmuş ziyanın ödənilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə həyata keçirilir (2).

Sözügedən Qanunun 7-ci maddəsinə görə, təhqiqat, ibtidai istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanlarının səhvi və ya sui-istifadəsi nəticəsində şəxsə vurulmuş fiziki və mənəvi ziyan ödənilməlidir. Şəxsin barəsində mənfi fikrin formalaşmasına, onu əhatə edən şəxslərlə münasibətlərin pisləşməsinə gətirib çıxaran və digər mənəvi xarakterli mənfi nəticələr mənəvi ziyan hesab edilir. Təhqiqat, ibtidai istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində şəxsə vurulmuş fiziki və mənəvi ziyan mülki qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada ödənilir (10).

Həmçinin, Qanunun 1-ci maddəsinə görə, bu Qanunun və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarının müddəalarına əsasən Azərbaycan Respublikasının ərazisində Azərbaycan Respublikasının təhqiqat, ibtidai istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanlarının səhvi və ya sui-istifadəsi (şəxsin barəsində əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi) nəticəsində həmin şəxsə vurulmuş ziyan ödənilməlidir (10).

Həmçinin sözügedən Qanunda ziyanın tələb edilməsinə əsas verən hallar, ziyanı tələb edilməsi zamanı və tələb edən şəxslə bağlı xüsusi müddəalar da nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən, vurulmuş ziyanın bu Qanunla müəyyən edilmiş hallarda, miqdarda və qaydada ödənilməsi hüququ: 1) bəraətverici hökm çıxarıldıqda; 2) cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərar çıxarıldıqda; 3) inzibati xəta haqqında işə xitam verildikdə yaranır. Bu Qanunun 1-ci maddəsində göstərilmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin cinayət işi başlamazdan əvvəl keçirilməsi nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi hüququ belə tədbirlər keçirildikdən dərhal sonra yaranır. Vurulmuş ziyanın ödənilməsi hüququna malik olan şəxs vəfat etdikdə, vurulmuş ziyanın ödənilməsi hüququ Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada onun vərəsələrinə keçir (10).

Təcrübədə ƏAF subyektinin hərəkəti nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxsin maddi və mənəvi ziyan tələbi ilə bağlı məhkəməyə müraciət hüququndan istifadə edilməsi hallarına tez-tez rast gəlinir. Məsələn, Abşeron Rayon Məhkəməsinin 1(012)-34/2015 sayılı, 10 iyun 2015-ci il tarixli hökmünə əsasən, E.Babayev CM-in 234.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin törədilməsində təqsirliliyi sübuta yetrilmədiyinə görə təqsirsiz elan edilməsi və ona həmin maddə ilə bəraət verilməsi hökm edilmişdir.

Həmçinin hökmdə, E.Babayevə qanunsuz tutulması, təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi, qətimkan tədbirinin tətbiqi, qanunsuz məhkəməyə verilməsi nəticəsində vurulmuş zərərin ödənilməsi hüququ və həmin hüququn həyata keçirilməsi qaydası izah edilmişdir.

Məhkəmə sözügedən hökmündə göstərmişdir ki, istintaq zamanı CPM-in 137-ci, 445.2-ci maddələrinin tələbləri pozulduğundan hazırki iş üzrə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar sübut kimi qəbul edilə bilməz.

Bundan sonra E.Babayev maddi və mənəvi ziyan tələbi ilə bağlı Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsinə müraciət etmiş və məhkəmənin 14 dekabr 2016-cı il tarixli, 2(006)-9482/2016 sayılı qətnaməsi ilə iddia tələbi qismən təmin edilmiş, E. Babayevin xeyrinə mənəvi zərəərə görə 500 manat məbləğində pulun cavabdeh AR Maliyyə Nazirliyi vasitəsi ilə dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına ödənilməsi qət edilmişdir.

Avropa Məhkəməsinin təcrübəsində də bu kateqoriya işlər üzrə bəzi müraciətlər olmuşdur ki, bu müraciətlər əsasında müvafiq olaraq Konvensiyanın 8-ci maddəsinin tələbinin pozulmasına dəlalət edən qərarlar mövcuddur. Bu tip işlərə telefon danışıqlarının dinlənməsi, qeydə alınması və (vəya) saxlanması ("Amman İsveçrəyə qarşı" iş), küçədə ictimai yerdə quraşdırılmış kameralar vasitəsilə çəkiliş aparılması ("Pek Birləşmiş Krallığa qarşı" iş), məhbuslar üçün görüş otağında məhbuslarla qohumlarının danışıqlarını dinləməyə imkan verən sistemin quraşdırılması ("Visse Fransaya qarşı" iş), qanunsuz olaraq dinləmələrin aparılması ("Roman Zaxarov Rusiyaya qarşı" iş) və s. mövzulu işləri misal çəkmək olar (13).

Nəticə etibarlı ilə qeyd etməyi zəruri hesab edirik ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektinin əməliyyat-axtarış tədbiri zamanı şəxsin hüquq və azadlıqlarının pozulması, şəxsə bir neçə növ icraat üzrə məhkəməyə müraciət hüququndan istifadə etməyə imkan yaradır ki, şəxs bu müraciətlə onun hüquq və azadlıqlarını pozmuş hərəkətin əsassız sayılması, yaranmış maneənin aradan qaldırılması və ona vurulmuş maddi və mənəvi zərərin tutulmasını tələb edə bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

Normativ hüquqi aktlar:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. "Qanun" nəşriyyatı, Bakı 2017.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi. "Digesta" nəşriyyatı, Bakı 2017.

3. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. "Digesta" nəşriyyatı, Bakı 2017.
4. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi "Digesta" nəşriyyatı, Bakı 2017.
5. "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
6. "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu.
7. "Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
8. "Prokurorluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
9. "Polis haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
10. "Təhqiqat, ibtidai istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində fiziki şəxslərə vurulmuş ziyanın ödənilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.

Nəzəri ədəbiyyat:

11. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin kommentariyası. C.Mövsumovun redaktəsi ilə. "Digesta" nəşriyyatı. Bakı, 2017.
12. Xanlar Bayramzadə. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinə nəzarət. Dərs vəsaiti. Bakı, 2012.
13. İvana Roanya. İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasında təsbit olunmuş şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququnun müdafiəsi. Avropa Şurası. Strasburq, 2012.
14. Paşa Səfərov. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı institutu. "Məhkəmə ekspertizası, kriminalstika və kriminologiyanın aktual məsələləri" elmi əsərlər məcmuəsi. Bakı, 2016. № 64.
15. Оперативно-розыскная деятельность: Учебник. 2-е изд., доп. и перераб. /Под ред. К.К. Горяинова, В. Овчинского, Г. Синилова, А. Шумилова. М., ИНФРА-М, 2004.
16. İnsan hakları ve kamu özgürlükleri. Uğur Kara ve b., Anadolu Universitesi. Eskişehir, 2014.
17. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin seçilmiş qərarları. II cild. Bakı, 2006.
18. Birləşmiş millətlər təşkilatının insan hüquqlarının müdafiəsi mexanizmləri. Vəsaitlər toplusu. Bakı, 2015.